

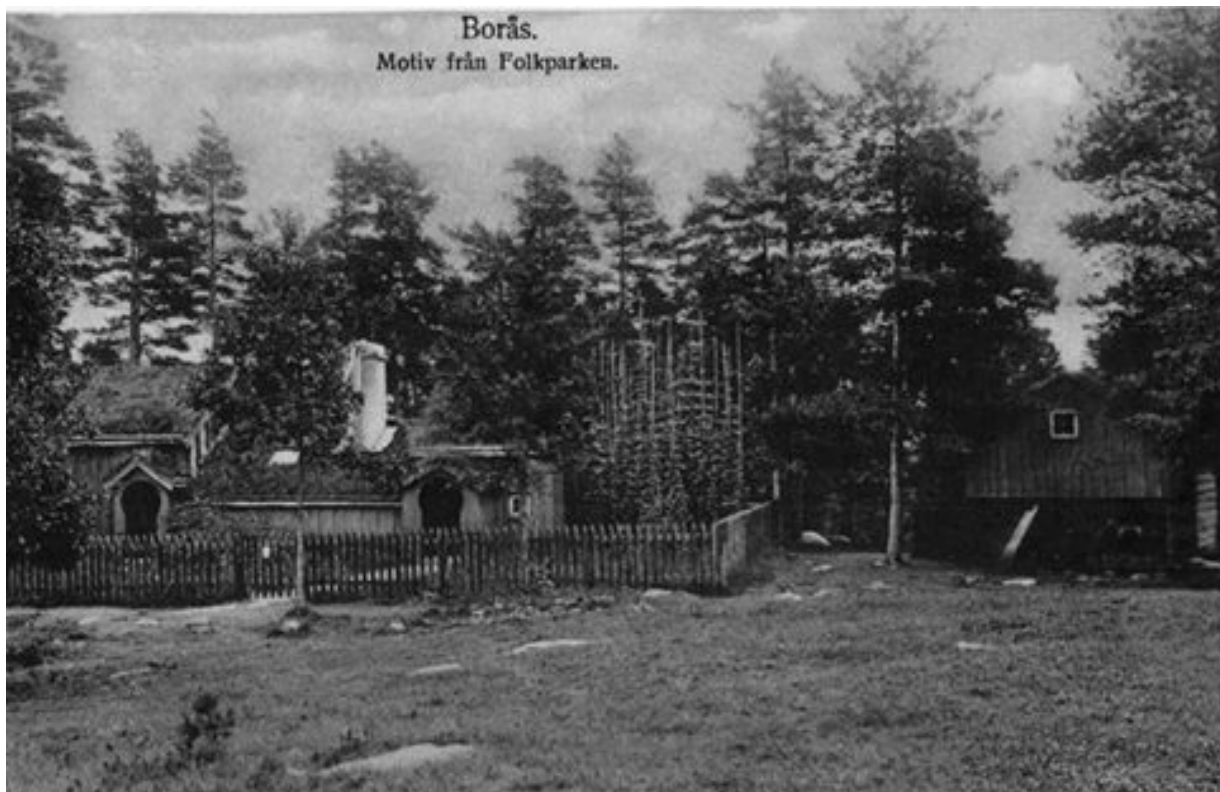
Midsommarfirande på 1800-talet

Midsommar är vid sidan av julen den kanske viktigaste högtiden i Sverige. För många människor markerar den början på en period av ledighet. Historiskt sett går både midsommar och midsommarstången tillbaka på ett firande i norra Europa av vårens spirande växtlighet. I bondesamhället innebar midsommar en brytpunkt i arbetsåret, medan själva midsommarnatten ansågs vara full av magiska krafter och övernaturliga väsen. Midsommandagens ursprungliga funktion som kyrkohögtid är numera nästan obefintlig. Om julen främst är en familjehögtid så firas midsommar mer i större vänkretsar och kanske i helt andra nätverk. Det nationella temat framträder fortfarande. Nuförtiden används flaggor som prydnad, något som närmast var okänt under 1800-talet. Midsommarfirandet var ursprungligen en kyrkohögtid, ägnad Johannes Döparen, vars kalenderdag infaller den 24 juni. Detta var den ursprungliga midsommandagen i Sverige. I Danmark och Norge ansluter namnet S:t Hans dag tydligare till de bibliska berättelserna. Den 23 juni var midsommaraftonens fasta datum fram till 1952. För att bättre passa in i arbetsveckan bestämdes 1953 att midsommaraftonen alltid skulle firas på en fredag och den är nu rörlig mellan 20 och 26 juni.

Det är inte känt huruvida midsommarfirandet var spritt under förkristen tid eller skulle haft en motsvarighet i en påstådd festlighet kring sommarstolståndet. Midsommarfirandets eventuella förkristna kopplingar är med andra ord spekulativa och källor saknas. En av de tidigaste källorna som finns är biskop Olaus Magnus Historia om de nordiska folken från 1555. Där skildrar Magnus att "på den helige Johannes döparens afton ... plägar allt folk utan åtskillnad till kön och ålder samlas i skaror på städernas torg eller ute på fria fältet, för att där glättigt tråda dansen vid skenet av talrika eldar, som överallt tändas". Intressant nog nämner Magnus här midsommareldar, ett bruk som funnits kvar ända in i vår tid.

Midsommarstången är midsommarens främsta attribut. Ibland används också den lite äldre termen majstång – att jämföra med engelskans maypole – som inte kommer från månaden maj utan från ordet maja, som betyder "att smycka med löv". Midsommarstången kom sannolikt till Sverige från Tyskland under medeltiden. De tidigaste avbildningarna hittar vi i Erik Dahlbergs Suecia Antiqua, utgiven successivt under sent 1600-tal och 1700-talets början. Antagligen användes midsommar- eller majstången av djäknar – den tidens studenter – och drängar som drog runt i städer och byar och "sjöng maj" samtidigt som de tiggde mat och pengar. I likhet med julnatten var midsommarnatten också föremål för magiska föreställningar. Växtligheten tillskrevs särskilda magiska krafter och de övernaturliga väsendena antogs vara särskilt aktiva. Därför var midsommarnatten lämplig för att samla läkande växter men också för att spå in i framtiden. Att rulla sig naken i midsommar dagen var stärkande för hälsan liksom att spara en krans och lägga den i julbadet. Ett sätt att sia om framtiden som fortfarande lever kvar är att lägga sju eller nio sorters blommor för att under huvudkudden på midsommarnatten. I drömmen får man då se vem man ska leva sitt liv med.

En spridd föreställning är att midsommarstången representerar en fallossymbol och en kvarleva av uråldrig fruktbarhetsdyrkan. Visserligen finns fruktbarhet som ett tema i form av lövning och en förhoppning om god sådd, växtlighet och sedan skörd. Men detta skall kopplas till bondesamhällets hårda villkor där magi snarast var ett sätt att bemästra tillvarons oförutsägbarhet. Kopplingarna till en sorts omedveten, historiskt ärvd fruktsamhetskult måste på vetenskaplig grund tillbakavisas helt. Detsamma gäller tolkningen av midsommarstången som en fallos – ingenstans i våra rika arkivkällor nämns den kopplingen.

Ett inslag som växt sig starkare under 1900-talet är inslaget av lek. Melodin till "Små grodorna" är ett exempel på detta, som för första gången dök upp i en sångbok på 1920-talet. Melodin blev snabbt populär och kopplades samman med grodleden och midsommar. Själva melodin går tillbaka på en fransk sång, som brittiska soldater under napoleonkrigen vid 1800-talets använde som en nidvisa om fransmännen. När Sverige industrialiserades vid förra sekelskiftet skedde en stor inflyttning till städerna. Med ökande välstånd och längre semestrar blev landsbygden allt mer ett semester mål. Många stadsbor hade släktingar som var jordbrukare, andra campade. Att lämna staden just under midsommar blev ett allt starkare drag i firandet. Under andra världskriget lugnades till exempel tidningsläsarna med att SJ trots krig ämnade fortsätta med extratåg till midsommar.

Ett utmärkande drag i den svenska midsommaren under 1900-talet är den höga konsumtionen av alkohol, vilket gör högtiden laddad och ambivalent. Svenskarna har historiskt sett haft ett laddat förhållande till alkohol, som bland annat beror på en hög alkoholkonsumtion. I bondesamhället var midsommarafton höjdpunkten på sommarhalvårets fester, speciellt för de unga. Ett talesätt säger att midsommarnatten inte är lång men sätter sju och sjuttio vaggor igång. Så här beskrivs ett midsommarfirande i Björksäter i Västergötland 1689: [Det] Blef förbudt att uppsättia Midsommarstånger, att det elacka lefwernet, som ungdomen der wid plägar bruka, måtte förbådas och avskaffas."

Liksom under trefaldigheten passade man i södra Sverige på att "dricka källa" för att få hälsa. I förväg rensades källan och smyckades med ett lager granris. Särskilt för de annars hårt hållna ungdomarna var källdrickning en chans till fest, som ibland pågick ända till morgonen. Midsommarens koppling till fest, romantik och som markering av årets växlingar återfinns i dagens firande. Så länge merparten av den svenska arbetskåren började sin semester när industrierna stängde efter midsommar innebar midsommar början på en ganska lång ledighetperiod – industrisemestern. Genom att dess längd har ökat successivt från två veckor på 1930-talet har denna institutionaliserade semester spelat ut sin roll. Men midsommar spelar fortfarande en symbolisk roll som markör för semestern och för sommarens början.

Under 1900-talet har midsommarfirandet vuxit i popularitet och förknippas allt mer med föreställningar om svenskhet. Under 1920-talet fanns röster som menade att Midsommarafton borde bli Sveriges nationaldag i stället för Svenska flaggans dag den 6 juni. Kopplingen till tanken på en nationell, kulturell identitet har säkert stärkt midsommarfestens betydelse och popularitet. Att midsommar i 1900-talets industrisamhälle sammanfallit med semesterperiodens början, har också gjort högtiden populär. Sant är att det finns en del gemensamma nordiska drag i högtiden, men lika sant är att den är mer lik de kontinentala majfesterna och på så vis ansluter till ett europeiskt kulturarv.